

Висновки. Мета екологічної політики полягає в узгодженості екологічних, економічних і соціальних цілей суспільства, у раціональному використанні природних ресурсів, виходячи із загальних завдань розвитку життя. Такою метою повинно бути покращання життя. Проведення екологічної, як і будь-якої іншої, політики неможливе без підкорення волі окремих осіб спільним інтересам, тому основним суб'єктом екологічної політики має бути держава. Екологічна політика – окремий напрям діяльності держави та державного управління. Це зумовлено актуальністю екологічної проблеми, глобальністю, масштабністю та значними фінансовими витратами.

Реалізація екологічної політики має забезпечуватись ефективними економічними механізмами. Їх впровадження в Україні здійснюється не досить повно та раціонально, тому доцільним є використання світового досвіду вирішення економіко-екологічних проблем.

Перспективи досліджень. Розробка дієвих механізмів регулювання соціально-економічного розвитку – процес, що потребує постійного вдосконалення. Проте, такі напрацювання можуть бути використані інститутами державної влади при вдосконаленні організаційної структури управління у сфері реалізації екологічної політики, розробці та вдосконаленні нормативно-правової бази переходу до нової моделі сталого екологічного й економічного розвитку. Результати досліджень проблематики управління реалізацією екологічної політики мають впроваджуватись для обґрунтування природоохоронних програм і проєктів, оцінювання впливу господарської діяльності на довкілля на перед- і післяпроєктних етапах.

Джерела та література

1. Лазор О.Я. Державне управління у сфері реалізації екологічної політики: організаційно-правові засади: Монографія. – Л.: Ліга-Прес, 2003. – 542 с.
2. Загвойська Л.Д. Еколого-економічні підходи до реалізації екологічної політики // Економіка України. – 2002. – № 12. – С. 76-79
3. Ефективність державного управління у контексті становлення громадянського суспільства: Матеріали міжнар. щорічної наук.-практ. конф. – Л.: ЛРІДУ УАДУ, 2002. – С. 383
4. Федоренко Н.П. Вопросы оптимального функционирования экономики. – М.: Наука, 1980. – 46с.
5. Фейтельман Н.Г. Экономическая оценка природных ресурсов // Вопросы экономики. – 1990. – №10. – С. 63-67.
6. Dales. Pollution, Property and Prices. - Toronto: Universiti of Toronto Press, 1993.

Конєва Т.А.

РОЛЬ МАЛОГО БІЗНЕСУ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Кожна економічна система має власне визначення малого бізнесу (далі МБ), який в свою чергу має різні особливості виникнення, становлення та розвитку, виконує особливу роль та функції, а тому має різний вплив на економіку.

Більшість досліджень з МБ в Україні в основному мають практичне спрямування і не дають змогу реально оцінити його вплив на економіку України та розробити ефективні засоби підтримки цього сектору. Так, з проблематики МБ в Україні майже немає жодної дисертацій з напрямку „Економічна теорія”. Науковим роботам, які з практичної точки зору підходять до проблем організації та вдосконалення системи підтримки функціонування МБ, бракує теоретико-методологічного дослідження цього сектору.

Практично єдиним виключенням є дисертація Титаренко О.В. „Малий бізнес в структурі ринкової економіки: функціонування і розвиток” [1]. Дослідження було здійснено ще у 1996 році на початковому етапі бурного розвитку МБ в Україні. Автор розробляє теоретико-методологічний підхід до з'ясування соціально-економічної суті МБ та здійснення його категоріального визначення, який полягає у дослідженні МБ як окремого підвиду підприємництва. Для цього розкривається економічна сутність МБ, з'ясовуються його кількісні та якісні характеристики, визначається особливе місце та роль МБ в економіці розвинутого ринкового та перехідного типів тощо.

Можна також відокремити монографію вітчизняного науковця-економіста Реверчука С.К. „Малий бізнес: методологія, теорія і практика” [2], в якій автор окреслює та утверджує новий напрямок в економічній науці – бізнесологія, яка визначається як теоретична та прикладна наука про малий бізнес. Ця робота одна із перших у вітчизняній науці закладає методологічну основу для дослідження теорії та практики МБ в різних економічних системах.

Решта науковців та практиків з МБ досліджують його у різноманітних аспектах. Т.В.Кондратюк у своїй монографії [3] систематизує загально цивілізаційний досвід функціонування МБ в ринкових умовах та на основі цього пропонує шляхи та методи оптимізації політики підтримки МБ на загальнодержавному та місцевому рівнях.

В.І.Герасимчук, О.В.Мірошніченко, В.В.Онїкієнко [4] розглядають МБ як фактор формування середнього класу в суспільстві, наполягаючи на ролі МБ у розв'язанні соціально-економічних проблем зайнятості.

Я.А.Жаліло, Л.С.Лісогор [5], визначаючи основні системоутворюючі функції малого та середнього бізнесу, висловлюють пропозицію щодо його включення у реалізацію загальної стратегії економічного зростання України.

Відсутність цілісності та однозначності в дослідженнях вітчизняних науковців при виявленні ролі МБ викликає потребу їх об'єднання, систематизації та критичного аналізу, а незадовільний стан МБ України на

сучасному етапі вимагає подальших детальних теоретичних розробок з моделювання цього сектору, з оцінки його реального впливу на економіку України та розробки стратегії його подальшого розвитку.

У зв'язку з цим метою даної роботи є – на основі існуючих досліджень щодо функцій малого підприємництва у вітчизняній економіці, сформулювати авторський підхід до визначення ролі МБ в сучасних економічних умовах України.

Для досягнення мети за допомогою методів систематизації, аналізу, порівняння в роботі передбачено виконати наступні завдання:

1. На основі систематизації та порівняльного аналізу існуючих досліджень виявити основні об'єкти впливу з боку МБ в умовах економіки України.
2. Дослідити особливості впливу МБ на виявлені об'єкти.
3. Виявити недоліки та встановити напрямки вдосконалення існуючих підходів до визначення ролі та функцій МБ в економіці України.

Результати проведеного дослідження дозволили визначити наступні об'єкти, на які в основному спрямований вплив МБ України: **ринкова трансформація економіки, населення, великий бізнес, макропоказники**. Далі проаналізуємо, які існують точки зору науковців щодо особливостей впливу МБ на зазначені вище об'єкти.

Відносно впливу на **ринкову трансформацію економіки**, МБ розглядають з таких позицій:

- МБ є пусковим механізмом ринкового господарства України. Реверчук С.К [2] вважає, що досягнувши своєї критичної маси (120-150 одиниць малих підприємств на 10000 осіб населення), цей сектор повинен сприяти нормальній, здоровій конкуренції, яка, в свою чергу, зумовлює безповоротний процес переходу України до розвинутого ринку;
- розвиток МБ є джерелом підвищення питомої ваги приватної власності, що сприяє процесам демонополізації, приватизації та роздержавлення вітчизняної економіки [5];
- МБ в Україні є основним інструментом загальної стратегії економічного зростання та структурної реконструкції національної економіки. На думку Я.А.Жаліла [5], МБ повинен виконувати функції структуроутворюючого елементу сучасної ринкової економічної системи України, засобу подолання її структурної недосконалості та диспропорційності тощо;
- підприємництво в сучасних економічних умовах повинно стати системою вбудованих регуляторів, які будуть в змозі адекватно реагувати на сигнали ринку, формувати ефективні приватні економічні стратегії, і через які у влади з'являється можливість застосовувати традиційні регулятори економічної стабілізації [5].

Наступний об'єкт впливу з боку МБ, що відокремлюють в існуючих дослідженнях, є **населення**. Загалом кажучи, механізм цього впливу реалізується одночасно через створення пропозиції необхідних товарів (робіт, послуг) та забезпечення платоспроможного попиту на них з боку населення.

В цьому аспекті, в першу чергу, враховуючи негативні наслідки переходу України до ринку, МБ розглядають як засіб боротьби із безробіттям внаслідок реструктуризації великих підприємств [5], засобом виживання та подолання зубожіння населення. МБ вважають більш інтенсивним роботодавцем, ніж великий бізнес [6]. До того ж, в МБ вбачають джерело ефективної зайнятості [2], оскільки цей сектор може дозволити собі прийняти на роботу робітників з обмеженими знаннями та досвідом та навчити їх в процесі праці [6]. Така ефективна зайнятість, в свою чергу сприяє в Україні послабленню майнової диференціації та підвищенню рівня життя та добробуту населення [4], пом'якшенню соціальної напруги [5] тощо.

По-друге, МБ повинен забезпечити соціальну реструктуризацію загалом [2], підвищуючи ділову (економічну) активність населення, протидіючи поширенню утримувальницької психології, сприяючи розвитку людського капіталу [5], формуючи новий господарський клімат у вітчизняній економіці [4] та середній клас в суспільстві. Саме середній клас забезпечує стабільність цього суспільства [5], його політичну консолідацію [2] та демократизацію загалом [5].

Зайнятість та підвищення ділової активності населення сприяє накопиченню його заощаджень [2], що можуть стати потенційними інвестиціями у створення власного малого підприємства тощо. Все це, в свою чергу, є факторами для забезпечення платоспроможного попиту в країні.

З іншого боку, як зазначає В.І.Герасимчук у своїй монографії „Малий та середній бізнес як сфера зайнятості...” [4], МБ відіграє роль у задоволенні такого зростаючого платоспроможного попиту через насичення ринку необхідними, спеціалізованими, якісними вітчизняними товарами і послугами, через впровадження нових товарів і послуг, врахування індивідуального попиту конкретного споживача [5], усунення існуючих диспропорцій на основних товарних ринках.

Особливими та багатоаспектними є взаємовідносини МБ із наступним об'єктом – **великим бізнесом**:

- по-перше, на думку науковців, МБ повинен стати своєрідним засобом боротьби із негативними наслідками існування великого бізнесу, оскільки є передумовою для демонополізації економіки України, її роздержавлення та створення конкурентного середовища, а також є засобом подолання безробіття внаслідок скорочення працівників на великих підприємствах [5];
- по-друге, в МБ вбачають альтернативу великого бізнесу, оскільки мале підприємництво: сприяє залученню до економічного обороту матеріальних, природних, фінансових, людських та інформаційних ресурсів, які „випадають” з поля зору великих компаній; сприяє вивільненню великих підприємств від виробництва нерентабельної для них дрібносерійної та штучної продукції, яка задовольняє індивідуальний попит; забезпечують гнучкість та стійкість економічної системи [5], швидко переорієнтовуючись до більш прибуткових видів діяльності [4] тощо;
- по-третє, МБ України, на зразок функціонування цього сектору в розвинутій ринковій економіці, повинен стати не тільки ринком збуту для великих підприємств, але і умовою їх ефективної діяльності, про-

понуючи спеціальні субпідрядні відносини [6], обслуговуючи великі корпорації [2], пропонуючи кваліфіковане посередництво між великими компаніями та їх споживачами.

Окрім зазначених вище об'єктів впливу, науковці відокремлюють ще декілька. Вони досить різні, але наслідки впливу на ці об'єкти з боку МБ мають відношення до процесів, що відбуваються на макрорівні. У зв'язку з цим, для зручності подальших досліджень, їх можна узагальнити в єдиний об'єкт - **макропоказники** країни. Вплив МБ на макропоказники реалізується через наповнення бюджету, підвищення добробуту населення, генерації інновацій та інвестицій [2] тощо, тим самим забезпечуючи переважну частку ВВП країни [5], впливаючи на структуру та якісну характеристику ВВП [4]. В.І.Герасимчук [4] та інші науковці призначають МБ роль одного з основних стратегічних факторів сталого економічного зростання та розвитку країни, а також інституту, що сприяє переходу України до постіндустріального суспільства.

Таким чином, консолідація та аналіз існуючих досліджень дає змогу визначити, яку роль відводять МБ в Україні. В МБ вбачають такий гнучкий сектор економіки, інститут, який в змозі за короткий час, ефективно здійснити ринкову та соціальну реструктуризацію в країні, подолати практично всі економіко-соціальні наслідки такої трансформації та забезпечити подальше економічне зростання та розвиток.

В багатьох країнах світу, в тому числі і в пострадянських, що пройшли через трансформацію власної економіки, МБ дійсно виконав та виконує роль такого інституту. На жаль, реальний стан справ цього сектору економіки в Україні, свідчить про те, що існуючі підходи до визначення ролі та функцій малого підприємства не в повній мірі відповідають дійсності. Причинами цього є наступні їх недоліки:

- існуючим дослідженням бракує однозначності та цілісності у визначенні ролі МБ в економіці України. Науковці, розрізняючи один від одного, часто аналізують виключно одну або декілька функцій МБ, визначаючи серед них головні та другорядні, більш та менш значимі для країни;
- роль, яку призначають для МБ, не відповідає сучасним економічним умовам України і більш характерна розвинутій ринковій економіці. Оскільки такі функції, як забезпечення переважної частки у зайнятості, ВВП, надання економіці гнучкості та перехід її до постіндустріальної стадії розвитку тощо, притаманні малому підприємству в передових країнах світу;
- функції МБ науковці спрямовують на вирішення практично всіх актуальних економічних проблем в Україні: бідність, економічне зростання, диспропорції в економіці, тощо. Вважається, що виключно МБ під силу подолати ці негативні явища.

Таким чином, існуючі дослідження або взагалі не дають змогу усвідомити цілісне призначення МБ в Україні, або штучно синтезують його теоретичну спотворену [2] форму, яка адекватно не відображає реальність та не відповідає дійсності. Це в свою чергу призводить до відсутності системи моніторингу стану МБ в Україні, до розробки і впровадження неадекватних та неефективних програм підтримки малих підприємств, небажання або неможливості розробки стратегії розвитку цього сектору економіки.

До речі, в цьому аспекті досить корисним є досвід іноземних науковців, які за допомогою безлічі державних і громадських організацій займаються детальними дослідженнями особливостей розвитку, кількісної та якісної структури МБ [7], розробляють різноманітні стратегії розвитку цього сектору, в тому числі на рівні ЄС [8], сприяють євроінтеграції малих підприємств країн-претендентів вступу до ЄС тощо.

Проведене дослідження надає змогу виявити основні напрямки вдосконалення існуючих підходів до визначення ролі МБ в економіці України:

1. Врахування досвіду інших країн з різними економічними системами відносно їх підходів до оцінки впливу діяльності малих підприємств на власну економіку.
2. Розробка механізму оцінки ролі та функцій МБ з урахуванням економічної ситуації в Україні.
3. За допомогою цього механізму при застосуванні системи постійного моніторингу стану МБ оцінка реального місця та призначення цього сектору в економіці України.

Сформований в роботі авторський підхід до визначення ролі МБ в економіці України заклав необхідне підґрунтя для подальших досліджень в цьому напрямку.

Джерела та література

1. Титаренко Олена Вадимівна. Малий бізнес в структурі ринкової економіки: функціонування і розвиток: Дис. канд. екон. наук: 08.01.01 / Київський держ. лінгвістичний ун-т. – К., 1996. – 231 л.
2. Реверчук С.К. Малий бізнес: методологія, теорія і практика. – Київ: ІЗМН, 1996. – 192 с.
3. Кондратюк Т.В. Державна політика підтримки малого бізнесу/ Монографія. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2003. – 112 с.
4. В.І.Герасимчук, О.В.Мірошніченко, В.В.Онiкiєнко. Малий та середній бізнес як сфера зайнятості: методологія, аналіз, проблеми розвитку (за ред. В.В.Онiкiєнко). – К.: УІСД, 2002. – 116 с.
5. Малий і середній бізнес у пошуках місця в стратегії економічного зростання в Україні: Зб. наук. статей/ за ред. Я.А.Жаліла. – К.: Альтерпрес, 2002. – 118 с.
6. Small enterprise development: Policies and programmes/ Second (revised) edition. Edited by Philip A. Neck and Robert E. Nelson. Management Development Series No. 14. International Labour Office, Geneva, 1987. – 283 p.
7. Regulation and Small Firm Performance and Growth: A Review of the Literature. Small Business Research Centre, Kingston University, January, 2005
8. United Nations Economic Commission for Europe. Strategy for SME Development. Observatory of European SMEs, 2002, No. 2. SMEs in Europe, including a first glance at EU Candidate Countries